

ПРЫСЛОЎІ-НАВАТВОРЫ Ў СУЧАСНЫМ БЕЛАРУСКІМ ПАЭТЫЧНЫМ МАЎЛЕННІ

Сучаснаму беларускаму паэтычнаму маўленьню ўласцівы лексічныя адзінкі, якія ствараюцца аўтарамі паэтычных твораў спецыяльна, для рэалізацыі сваіх творчых задум. Побач з наватворамі іншых лексіка-граматычных класаў значнае месца ў паэтычным маўленьні займаюць прыслоўі. Паводле асаблівасцяў словаўтварэння прыслоўі-наватворы класіфікуюцца на групы ў залежнасці ад марфалагічнай суаднесенасці іх вытворных асноў з рознымі часцінамі мовы.

Сярод новаўтварэнняў, якія паходзяць ад асноў прыслоўяў, у паэтычным маўленьні адносна стабільную прадуктыўнасць набываюць прыслоўі-кампазіты. Яны ўтвараюцца складаннем двух раўнапраўных або семантычна залежных прыслоўяў, адно з якіх можа быць аказіянальным. Іх утварэнне і функцыянаванне падтрымліваецца падобнымі па структуры складанымі прыметнікамі, што шырока ўжываюцца ў мове мастацкай літаратуры [2, 48]. Паводле асаблівасцяў спалучальнасці кампаэнтаў прыслоўі-кампазіты падзяляюцца на некалькі груп:

1) наватворы, кампанеты якіх маюць сінанімічнае або блізкае значэнне: *вакольна-прыблізна, далікатна-тактоўна, маўкліва-стоена, несупынна-несціхана, разняволена-раскута, расслаблена-вальяжна, сумна-тужліва*. Дапаўняючы адзін другі семантычна, кампаненты падобных утварэнняў вызначаюцца здольнасцю факусіраваць значэнне слова, рабіць яго надзвычай ёмкім: *Урок, якога тут не было, Я правяду ў цішыні. І не вакольна-прыблізна Стану тлумачыць прадмет. Гэта не лірыка – фізіка!* (М. Мятліцкі); *Няма тых дзвярэй, у якія – ці далікатна-тактоўна, ці гвалтоўна, як злы дух кадук, – не змог бы дукат дастукацца* (А. Разанаў); *Ах, мой братка! Хоць паэты – людзі цёмныя І далёка не глядзяць за гарызонты, – А не могуць во сядзець маўкліва-стоена – Так, як мыш пад памялом, што і не шасне...* (Н. Гілевіч); *Ні на вяршок не абсыхала Кайма пясчаных берагоў, Бо несупынна-несціхана Крыніцы білі з dna яго [возера]...* (Н. Гілевіч); *Як разняволена-раскута Тры словы я табе сказаў!* (З. Марозаў); *Жыві сабой, жыві расслаблена-вальяжна і долю калышы штодзённа на плячы* (М. Дукса); *Павінен жа нехта паслухаць, як сумна-тужліва Зязюля кукуе на познім змярканні ў бары* (Н. Гілевіч);

2) наватворы, кампаненты якіх утвараюць прымету, што характарызуе дзеянне або стан з розных бакоў: *боязна-трывожна, пакутна-скрушна, радасна-нястрымна, скрушна-горка, сумна-трывожна, сцішана-дзівосна, тужліва-трывожна*. У адрозненне ад спалучэнняў аднародных прыслоўяў, звязаных злучнікамі і, з якімі суадносяцца ўтварэнні гэтага тыпу, яны канцэнтруюць значэнне двух розных прыслоўяў, набываючы вялікі эмацыянальна-экспрэсіўны зарад: *Зіма мінаеца, чаму ж на сэрцы боязна-трывожна, на белым снезе асцярожна бяжыш ад холоду і сюж?* (Р. Баравікова); *І ты глядзіш пакутна-скрушна: «Чаго вам, дзеткі, не стае, Каб жыць па-брацку, згодна, дружна?»* (Н. Гілевіч); *Я хацеў бы слова даць любові, – Хай бы зноў і зноў свае абдымкі Прасцірала радасна-нястрымна, Як дзіця, што сустракае маці...* (Н. Гілевіч); *Стаяў Вячорка пад сасною І скрушна-горка шкадаваў, Што рэдка бачыўся з сястрою, Гадамі ў брата не бываў* (Н. Гілевіч); *Як сумна-трывожна зязюля кукуе ў бары, На познім змярканні, насупраць мядункавай ночы!* (Н. Гілевіч); *Сцішана-дзівосна З нябёс барвовай падае зарой* (М. Дукса); *Так тужліва-трывожна агледзіцца І патухне бурштыну касцёр* (Н. Аксёнчык);

3) наватворы, першы кампанент якіх абазначае ступень выражэння прыметы, названай другім кампанентам: *тонка-хітра, хвалююча-прыемна, шумна-вясёла, шчымліва-радасна, шчымліва-светла*: *Перад вячэрай тонка-хітра Ён [Бэнсь] гаспадыні працптаў: «Ну, цётка Тэкля, з вас паўлітра – Вам ззяя ў хату я дастаў!»* (Н. Гілевіч); *Усведамляць хвалююча-прыемна, Што стала меней пошасці і зла* (М. Дукса); *Тут іграла калісці Неба шумна-вясёла* (Н. Гілевіч); *У васемнаццаць забіты катам. У васемнаццаць... У пятнаццаць... І ім ніколі ўжо не назвацца Шчымліва-радасна – бацькамі...* (Н. Загорская); *...Душой адначываю за сталом – Шчымліва-светла, цёпла на душы* (К. Жук);

4) наватворы, першы кампанент якіх выражае параўнанне: *крынічна-прасветлена, музычна-лёгка, рапартова-парадна, саранчавата-шумна, сонечна-дзіўна*: *Ты ў архівах старых авсечана, Як веры Хрыстовай любоў, Крынічна-прасветлена – Ветчана, Мая воччына духу дзядоў* (Н. Аксёнчык); *Тым часам тось музычна-лёгка Па шкле відэльцам стаў званиць* (Н. Гілевіч); *Мы прывыклі звінец рапартова-парадна* (А. Эзкаў); *А потым у замезжса па даляры, Саранчавата-шумна, нібы хмара, І наша наваліла смаркаччо* (К. Камейша); *Калі вам, Нарэшыце, намуляюць слых аўтастрады І шумныя плошчы – Адразу ад іх вы збяжыце, Успомнішы Пра сцезжку ў жыце..., Дзе сонечна-дзіўна, Пад пятамі цёпла і суха* (М. Дукса);

5) наватворы, першы кампанент якіх мае значэнне ўступкі ў адносінах да прыметы, абазначанай другім кампанентам: *паблажліва-сур'ёзна, праменна-хіжса, цярпліва-ўзрушана*: Ён [сусед] спыніўся на дарозе, Смах схаваў у кулаку / *паблажліва-сур'ёзна* Адказаў, як хлапчуку (Г. Бураўкін); ...*праменна-хіжса* Аглушыць выбух цішыню (М. Мятліцкі); *На раллі сабраныя, на шляхах пасланыя, вы [камяні] цярпліва-ўзрушана* леглі на паркан (Г. Юрчанка);

б) наватворы з антанімічнымі адносінамі кампанентаў: *саладка-трывожна*: *Сцяпан зірнуў на Бэнся грозна*: – Ты... гэта самае, прымоўч!.. Гілена ж *саладка-трывожна* Тым часам думала пра ноч (Н. Гілевіч).

Новыя словы, утвораныя ад асноў прыслоўяў спосабамі афіксацыі, складаюць невялікую групу. Яны ўтвараюцца пераважна прыставачным спосабам, часцей за ўсё пры дапамозе прыстаўкі *за-*, утварэнні з якой маюць значэнне якасці, прыметы, названай утваральным словам. Найбольшай прадуктыўнасцю яны вызначаюцца ў гутарковым стылі [1, 347], а ў паэтычных тэкстах адзначаюцца нячаста: *задушна, замолада, засур'ёзна, зацвяроза, зашчодро*: *Душы задушна ў зморлівым скляпенні...* (М. Мятліцкі); *Якія магутныя творцы – мужы, Якія нязломныя волаты, Пайшлі на той бок векавечнай мяжы* / *Заўчасна, зарана, замолада!*.. (Н. Гілевіч); *Сур'ёзна кажы я сур'ёзнай, Не смейся, сур'ёзна прашу. А то пра цябе засур'ёзна* / *Сур'ёзна я верш напішу (В. Шніп); А ці хмельна? Раптам – зацвяроза? Ці гарэлка гэта, а ці слёзы?* (А. Канапелька); *З падзолу памяці скупого* / *Зашчодро* / *возьмуць карані Гаркату смутку векавога, Журбу прадоннай глыбіні* (М. Мятліцкі); *Тут песні вашай вечная лядоў І дзень, зашчодро ёй узгаданы* (М. Мятліцкі).

Іншы раз фіксуецца ўтварэнні з прыстаўкамі *звыш-, не-*: *звыштактоўна, неспадзеўна*: ...у дакладах паўзы рабіўся *Звыштактоўна* – Для адышкі, склерозу. Як жыць мог Назоўнік і мысліць? (М. Мятліцкі); *Незвычайную радасць Я здабыў неспадзеўна, Летуценнік вясковы Чатырнаццаці год* (Н. Гілевіч).

Асобныя наватворы ўтвараюцца спосабам рэдэрывацыі. Так, шляхам дэпрэфіксацыі ўзніклі прыслоўі *крыёма* (<накрыёма) і *падступна* (<непадступна): *Дзень на полі амаль бяскоўцы. Ад бабуль і матуль крыёма паглядаем з мальбой на сонца*: сядзе – можна ісці дадому (Э. Акулін); *І чаму табе так усё роўна, Што аборай становіцца храм? Ці таму, што калісьці падступна* / *Распалталі твай шчыры давер?* (Н. Гілевіч). Дэсуфіксацыяй утворана прыслоўе *абыяка* (<абыякава): *На травінку, сабаку, дзіця Паглядаў спадылба абыяка* (Ю. Голуб).

У паэтычным маўленні часта сустракаюцца прыслоўі, якія ўтвараюцца ад асноў розных часцін мовы пераважна суфіксальным спосабам.

Прадуктыўную групу складаюць прыслоўі, якія паходзяць або ад індывідуальна-аўтарскіх прыметнікаў пры дапамозе суфікса *-а*, або непасрэдна ад іменных, дзеяслоўных ці іменна-дзеяслоўных асноў з прырашчэннем да суфікса элемента *-н-*: *буркотна, вейна, гатоўна, глумна, грымна, другарна, дрыготна, замётна, мільготна, перасцярожна, разломна, святлынна, скварна, смагна, спалошна, сполашна, тужна, улюбна, усцешна, ухватна, ходна*: *Жыццю клопота, Буркотна* / *рачулачы* (Р. Барадулін); *Замятуць снягамі вейна* / *зімы Поля ператручаную золь* (М. Мятліцкі); *Калі «за» – Далонямі пляскалі, Пальцы сцяўшы гатоўна* (М. Мятліцкі); *Колькі вас, ачарсцвелыя сэры, Глумна* / *каркае гэтай зямлі...* (М. Мятліцкі); ...*грымна* / *ўдарыла вайна Па горным Гіндукушы* (М. Мятліцкі); *Шчырасці другарна – Варна!* (Р. Барадулін); *У лесе падобным, Што свет ахінае, Ты смягнеш дрыготна, Пуціна* / *зямная...* (М. Мятліцкі); *Тут росны след сястры Снягі* / *пазаяталі. Замётна. Не дайсі.* (М. Мятліцкі); *Гараць мільготна* / *краскі, Праменіцца* / *раса* (К. Камейша); *І зорка лучнасці ўжо ледзь гарыць* / *Перасцярожна...* (Н. Мацяш); *Зноў чую: Сэрца поўніцца табой* / *Разломна – Як рака парой прадвесна*

(Н. Гілевіч); *І слова святлынна вядзе чараванне ў цішы.* (М. Мятліцкі); *Ветрана і скварна – Варна!* (Р. Барадулін); *Мне па Радзіме смазна і няўпоўна...* (У. Лісіцын); *Нехта другі спалошна Ступіць у шатаў змрок...* (М. Мятліцкі); *Не вятры, а крыламі нябыту Тут шугаюць спалошна гады* (М. Мятліцкі); *Дужа тужна матору* (Р. Барадулін); *Гавораць кемліва і ўлюбна Аднавяскоўцы аб жыцці* (У. Лісіцын); *Не дзіва: так доўга дурманілі, Усцешна далоні тручы, І раптам – адстаўка іх маніі!* (Н. Гілевіч); *...У подласці хіжэй – ухватна тугі навадок* (М. Мятліцкі); *На снег сцяврдзелы хай бы конь ступаў – Усюды ходна, хоць абрывы збоку...* (У. Лісіцын).

Ад асноў прыметнікаў часам утвараюцца прыслоўі пры дапамозе суфікса *-а*, якія ў узусе не ўтвараюцца, таму што «выражаюць пастаянны статычны прызнак, уласцівы прадмету» і «не здольны характарызаваць працэс або дзеянне» [3, 76]. У паэтычным маўленні іх утварэнне адбываецца таму, што значэнне набывае пераносны, г.зн. якасны характар. Да такіх наватвораў адносяцца:

1) прыслоўі колеру: *блакітна, зялёна: Неба высокая, блакітна плыло І адбірала вочы* (М. Мятліцкі); *Зялёна зямлі расхінаецца ўлонне і жабе, і зайцу, і ўсякай жывёле...* (А. Русеўскі);

2) прыслоўі, што паходзяць ад прыметнікаў са значэннем "зроблены з чаго-небудзь": *сярэбрана, чыгунна: Рабочы куток – Серабранка, сярэбрана вецер звініць* (Е. Лось); *Як падаюць з нябёсаў жалуды, Аб ёй [цішыні] напамінаючы чыгунна* (М. Дукса).

Прыслоўі, якія ўтвараюцца ад асноў прыметнікаў з суфіксам *-лів-*, у сучаснай беларускай мове складаюць прадуктыўную групу. Толькі ад адзінкавых прыметнікаў такога тыпу нельга ўтварыць прыслоўе пры дапамозе суфікса *-а* [3, 78-79]. У паэтычным маўленні падобныя прыслоўі ўтвараюцца або ад прыметнікаў-наватвораў, або непасрэдна, праз ступень, ад іменных, дзеяслоўных ці дзеяслоўна-іменных асноў: *дымліва, журбліва, мройліва, мярэжліва, панікліва, скепліва, спудліва, узрушліва: Вогнішча ў лузе даходзіць дымліва...* (Р. Барадулін); *Заружавелі травы і лісцё, Журбліва шэрань коціца над полем...* (А. Пісарык); *Намітку мройліва расцэле Цната пад важкія дары* (Г. Юрчанка); *Густы туман мярэжліва кальшацца* (Г. Юрчанка); *Пранізаныя вільгацію сырой, Панікліва задумаліся сосны* (М. Дукса); *На досвітку ўсё прамяніцца, Пад вечар цьмяніцца скепліва* (Р. Барадулін); *Не глядзіце спудліва на ногі, Я з падзшывы стронцый абатру* (М. Мятліцкі); *Ты шаптала ўзрушліва: сплыло Дваццаць год... расстаяных дваццаць год* (М. Мятліцкі).

Група прыслоўяў з суфіксам *-а* ўтворана ад асноў прыметнікаў з суфіксам *-ов-* (*-ёв-*), *-ав-* або непасрэдна ад асноў назоўнікаў: *альхова, барвова, вясёлкава, вяснова, дыванова, кумачова, малінава, мядова*. Прыметнікі, ад якіх яны ўтварыліся, выражаюць пастаянную статычную прымету, уласцівую толькі прадмету: яна не здольна абазначаць якасць працэсу дзеяння, таму прыслоўі ад іх звычайна не ўтвараюцца. А вось у паэтычным маўленні ад іх утвараюцца прыслоўі з рознымі значэннямі: *У краі тым, дзе лозна і альхова...* (У. Лісіцын); *Ды ўжо нас вітала з усходу зара, Ужо развіналася крыллем барвова* (Н. Гілевіч); *І вясёлкава стронга страліе Па блакітнай тваёй быстрыні* (К. Камейша); *Палессе... Бунтуюцца сокі вяснова* (М. Мятліцкі); *Дыванова абжыты ландшафт* (Р. Барадулін); *А вунь гарыць кумачова – зарыва вайны нагадае СУЗОР'Е ЗУБАЧОВА...* (Р. Барадулін); *Смяецца майстар. Ён багаты. Не так грашыма, што даюць, як тым, што ўсе яго гарняты вось так малінава гудуць!* (Е. Лось); *Развіваюцца дзікія лозы, зацвітаюць пушыста, мядова* (А. Канапелька).

Пры дапамозе суфікса *-а* ўтвараюцца прыслоўі ад асноў прыметнікаў з суфіксам *-іст-* (*-ыст-*), якія матывуюцца назоўнікамі: *аб'ёміста, вятрыста, змяіста, скнарыста: Там вятрыста – сумнаю пустэчай Водзіць прывід згубны жорсткі век* (М. Мятліцкі); *І сцежкі змяіста паўзуць на гару...* (М. Мятліцкі); *Будзе*

удача *скнарыста* *Абрываць кручкі* (Р. Барадулін). Больш прадуктыўнымі з'яўляюцца прыслоўі ад асноў прыметнікаў, матываваных дзеясловамі, або непасрэдна ад асноў дзеясловаў: *бруіста*, *буяніста*, *зняверыста*, *спружыніста*, *утаіста*: *Іх [словы] бруіста вызваняць крыніцы, Вышапчуць камлістыя лясы* (М. Мятліцкі); *Упарта Уздымаюся ў нябёсы, У вышыню буяніста іду* (М. Дукса); *Не глядзі зняверыста, Пазірай задзірыста* (Р. Барадулін); *Ды хочацца ледзь-ледзь адолець страх будзённы – Спружыніста вісець Над безданню сцюдзёнай* (М. Дукса); *Памяці вузельчыкі, Дзён хатуль Развяжы не ўтаіста, Выкладзь не ў хвальбе...* (Р. Барадулін). Такія прыслоўі па сваіх значэннях вельмі блізкія да дзеепрыслоўяў.

Непасрэдна ад асновы прыметніка *пругкі* пры дапамозе мадыфікаванага суфікса *-ыста* ўтворана прыслоўе *пружыста*: *Ступаеш пружыста пракосам – Шырэе дзедзайскі пракос!* (М. Мятліцкі).

Некаторыя прыслоўі ўтвараюцца не ад асноў прыметнікаў з суфіксам *-іст-* (*-ыст-*), а непасрэдна ад асноў назоўнікаў, праз ступень, па трансфармаванай мадэлі, пры дапамозе суфікса *-іста* (*-ыста*), іншы раз – *-овіста*, *-уліста*: *аловіста*, *выкрунтасіста*, *ганарарыста*, *задуміста*, *паперыста*, *парнасіста*, *радковіста*, *рыфмуліста*, *таймырыста* (<Таймыр), *угарыста*, *філасофіста*, *хмарыста*, *цыганіста*, *чужыніста*: *Паперыста*, *аловіста*, *Задуміста*, *парнасіста*. *Спрабую філасофіста – Выходзіць выкрунтасіста. Рыфмуліста*, *радковіста*, *Чужыніста*, *угарыста*, *Аб'ёміста*, *шматсловіста*, *А значыць – ганарарыста* (Г. Юрчанка); *Будуць юшкай хмарыста Трызніць саганкі* (Р. Барадулін); *Жмурыцца цыганіста Палессе – Вечарам чаго недарабіла?* (Р. Барадулін); *У Запаляр'і песьціў мох Таймырыста і мудра* (У. Лісіцын).

Прадуктыўную групу прыслоўяў-наватвораў складаюць прыслоўі, якія ўтварыліся ад назоўнікаў пры дапамозе мадыфікаванага суфікса *-на*. Яны перадаюць наступнае агульнае словаўтваральнае значэнне:

а) "многа таго, што названа ўтваральнай асновай": *азёрна*, *борна*, *бязозна*, *гойна*, *дожджна*, *лозна*, *лосьна*, *мёдна*, *мошна*, *мурожна*, *ройна*, *сумётна*, *трафейна*, *язна*: *Зняверцу-роспач пратуры: Азёрна, Борна, Гойна!* (Р. Барадулін); *Дзе бяроза – Росна!* (Р. Барадулін); *Ціха, сумна, дожджна* (У. Лісіцын); *Лісце лаза, як рублёўкі, тахоліць, Лозна у Лёзне!* (У. Лісіцын); *У Белавезжы – лосьна, язна ў Шчыры* (Р. Барадулін); *На пасецы нашай не мёдна, не ройна, І самае дзіўнае – нават не родна* (К. Камейша); *Млосна ў лесе Ад мошкі, На імішарах – Мошна* (Р. Барадулін); *Як цёпла ў памяці, мурожна*. (М. Мятліцкі); *Люты. Сумётна. Рупліваму поту б! Горы ля плоту – гэтулькі ўмалоту* (А. Шушко); *Трафейна ў бліндажы: Што хочаш – Лімоны, каньяк* (Р. Барадулін);

б) "падобна таму, што названа ўтваральнай асновай": *аблачынна*, *арганна*, *бліскавічна*, *вырайна*, *рабінна*: *Ягоны [Катулаў] цень Плыве з бліжэйшых гор, Каб ацяніць Еўропу аблачынна* (Р. Барадулін); *...нібы ў Рызе двух'ярусны Домскі сабор уздыхае арганна* (А. Русецкі); *Бліскавічна імчаць распатланыя цені Пад рытмічны пошчак конскіх падкоў* (У. Караткевіч); *Тут вырайна юнацтва лямантуе* (М. Мятліцкі); *Барвяніць досвітак рабінна* (А. Шушко).

З мадыфікаваным суфіксам *-ічна* ў асобны словаўтваральны тып выдзяляецца прыслоўе *гімнічна*, матываванае назоўнікам *гімн*: *Услаўлю гімнічна пасрэднасць...* (Г. Юрчанка).

Некаторыя наватворы тыпу *апуджана*, *зболена*, *ззуджана*, *змікічана*, *знадзаяна*, *прыпараджана*, *разжалоблена*, *раззорана*, *раскрылена*, *угнеўлена*, *утраёна* ўтварыліся ад асноў дзеясловаў або назоўнікаў праз адну або дзве ступені: *Дрыжаць, як асіннік, Апуджана рогі* (Р. Барадулін); *Зболена, схаладзела Смерці я ўслед глядзела* (М. Мятліцкі); *Пагас экран, і ззуджана з-за мора Мой боль у сцены хатнія плыве* (М. Мятліцкі); *І не моршчы змікічана твар, Думаі, грошы дзе браць*

несуцыйна (І. Малец); *Толькі ў снах, быццам вязень, закрачаны нематой, Доўга ў браму вяртаньня знадзеяна грукіаў* (Р. Барадулін); *Недзе завушніцы на вярбе, Нібы ў той нявесты прынараджанай... Недзе – гэта ўсё вакол цябе І табе адному прынараджана* (У. Лісіцын); *А на Выгане кнігаўкі разжалоблена гэтак крычаць* (Н. Загорская); *Стаіць май у садзе раззорана* (А. Канапелька); *Забывушыся на асцярогу, Як промні першыя Абуджанай зары, Ляцяць раскрылена Адны другім насустрач Вусны* (Н. Загорская); *...глыб угнеўлена шытала, Калі на хвалі лівень лёг...* (Р. Барадулін); *Цяжар той мусіць важыць утраёна* (К. Камейша).

Іншы раз прыслоўі-наватворы ўтвараюцца канфікснымі спосабам ад іменных і дзеяслоўных асноў: *азлітна, неадкупна, нераскайна, няцішина, няўцешліва*. *І стаіць ён слаўны, слынны, Бронзай ўбіты ў быт. І цалуюць лоб аршынны Азлітна галубы* (К. Камейша); *За ману, што абразіла словы, неба душы нябытам карала – неадкупна, няўмольна, сурова* (А. Канапелька); *Нераскайна Высоку цэннасць Надавала сама І парывунаму кроку насустрач, І загойнаму слову* (Н. Мацяш); *Жабы ў кожнай сажалцы крумкалі няцішина* (Н. Гілевіч); *Ды смутак мой няўцешліва падвойны* (М. Мятліцкі).

Даследчыкі адзначаюць, што складаныя прыметнікі не ўяўляюць «багатай базы для ўтварэння прыслоўяў» пры дапамозе суфікса *-а* [3, 91]. Не з'яўляюцца выключэннем і паэтычныя творы, дзе ў словаўтваральным працэсе удзельнічаюць пераважна складаныя прыметнікі-наватворы: *белацінна, вастракрыла, вольнакора, зеленавока, крутаброва, самазабойча, светазорна, светаносна, снегавейна, трохвока, тысячарука*: *Красы я не наламвала бярэмы; нясмелай да канца вясны была, але на светлых косах дзядэма з язіну белацінна цвіла!..* (Е. Лось); *Праз небыццё, Вякоў равы Трава Праб'ецца вастракрыла...* (Р. Барадулін); *Пазнаньня дрэва вольнакора Галініцца ад завірух* (Р. Барадулін); *Раз – і зірнула лісце Зеленавока на свет* (К. Камейша); [неба] *...крутаброва Маладзік узяло* (Р. Барадулін); *Я не з тых, Што краю роднаму над прорвай Самазабойча б'юць пад дых* (Н. Гілевіч); *Няхай заўсёды светазорна Траіцца радуга ўваччу* (Г. Юрчанка); *Над светам і над табою Светаносна кружляюць арлы* (У. Караткевіч); *На душы Снегавейна і зорна* (С. Басуматрава); *Трывога зеўрыцца трохвока* (Р. Барадулін); *Рукі старога дрэвы гайлі, Як п'еўня, за глотку бралі агонь, – Тысячарука сосен галіны Паўтарылі рукі яго* (Р. Барадулін).

Фактычны матэрыял з твораў сучаснай беларускай паэзіі сведчыць, што ў працэсе ўтварэння прыслоўяў удзельнічаюць усе знамянальныя лексіка-граматычныя класы слоў. Ад асноў прыслоўяў часцей утвараюцца кампазіты, якім уласціва багацце значэнняў, што знаходзяцца ў прамой залежнасці ад спалучальнасці іх кампанентаў. Працягваецца працэс утварэння прыслоўяў суфіксальнымі спосабам ад асноў прыметнікаў па традыцыйных словаўтваральных мадэлях. Разам з тым, знаходзяцца актывізаваныя трансфармаваныя словаўтваральныя мадэлі, па якіх новыя прыслоўі ўтвараюцца непасрэдна ад асноў назоўнікаў і дзеясловаў. Прэфіксальныя, канфіксныя і некаторыя іншыя спосабы словаўтварэння пры ўтварэнні прыслоўяў-наватвораў малапрадуктыўныя.

Літаратура

1. Беларуская граматыка: У 2-х ч. / АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск: Навука і тэхніка, 1985. – Ч. 1: Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. – 431 с.
2. Прыгодзіч М.Р. Словаскладанне ў беларускай мове. – Мінск: БДУ, 2000. – 227 с.

3. Шуба П.П. Прыслоўе ў беларускай мове: Марфалагічны нарыс. – Мінск: Выд-ва АН БССР, 1962. – 194 с.

Summary

On the basis of the rich factual material taken from modern Belorussian poetry peculiarities of formation of newly-formed adverbs are analysed, their productivity and semantics are examined.

Поступила в редакцию 11.11.02.